

## Darba aizsardzības informatīvi – skaidrojošais materiāls „Darba drošība, strādājot augstumā”

### Ievads

Darba aizsardzības galvenais uzdevums ir nodarbināto drošības un veselības aizsardzības darbā nodrošināšana. Visos gadījumos, kur vien pastāv iespēja krist no augstāka līmeņa uz zemāku, gūstot savainojumus vai pat zaudējot dzīvību, cilvēku prāts jau kopš senatnes ir nodarbinājis jautājums par drošību. Kā rakstisku liecību tam iespējams minēt Bībeli, kur Vecajā Derībā 5.Mozus grāmatā, 22.nodaļā, 8. rindkopā varam lasīt: *Kad tu sev uzcel jaunu namu, tad darini arī apmali savam jumtam, ka tu neuzkrauj kādu asinšvainu pār savu namu, ja kāds no tā nokristu.*

Latvijā darba aizsardzības prasības, strādājot augstumā, nosaka MK noteikumu Nr.526 “Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprīkojumu un strādājot augstumā” (pieņemti 09.12.2002.), taču minēto noteikumu prasības nav viennozīmīgi saprotamas un izmantojamas visās uzņēmējdarbības nozarēs.

### Kādi normatīvie akti reglamentē darbu augstumā?

Lai arī Darba aizsardzības likumā darbs augstumā tieši nav minēts, tomēr tajā noteiktā pieeja attiecībā uz darba vides riska novērtējumu un vispārīgajiem darba aizsardzības principiem ir būtiska, rūpējoties par darba drošību, strādājot augstumā. MK noteikumi Nr.526 “Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprīkojumu un strādājot augstumā” ir pamatdokuments, kas apraksta galvenās prasības, kas jāievēro, organizējot un veicot darbu augstumā. Ar 2004.gada MK noteikumiem Nr.966 tika izdarītās izmaiņas MK noteikumos Nr.526 “Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprīkojumu un strādājot augstumā”, kas konkretizē prasības attiecībā par darbu ar sastatnēm, norādot harmonizētos standartus, kurus ievērojot nav nepieciešams veikt aprēķinus par sastatņu stiprību un stabilitāti.

Arī MK noteikumos Nr.92 „Darba aizsardzības prasības, veicot būvdarbus” tiek runāts par būvdarbiem 1,5 metru augstumā un darbu virs ūdens. Turklāt šajos noteikumos ir noteiktas arī prasības darba vietām augstumā vai dziļumā, kā arī prasības, kas jāņem vērā, ieskaitot maksimālo slodzi uz tām (darbinieku skaits materiālu un aprīkojuma svars, vēja spiediens utt.) un ārējās vides faktoros.

### Kas saprotams ar darbu augstumā?

Ar darbu augstumā vajadzētu saprast jebkuru darbu, kuru veicot, pastāv varbūtība, ka nodarbinātajam, nokrītot no darba veikšanas līmeņa uz zemāku iespējams kaitējums veselībai. Savukārt, ja ir veikti pasākumi, kas krišanu padara par neiespējamu, tad darbs nebūtu uzskatāms par darbu augstumā. Uzskatāms piemērs ir starp ēku stāviem stacionāri ierīkotas kāpnes, kas aprīkotas ar margām – kāpnes, pa kādām mēs ikviens kāpjam vairākas reizes dienā. Lai arī teorētiski krišanas iespēja pastāv, neviens nepieprasa, lai mēs izietu veselības pārbaudi ar mērķi noteikt, vai mūsu veselības stāvoklis atļauj veikt darbu augstumā. Tātad, ja ir veikti darba drošības pasākumi, kuru rezultātā krišanas iespēja ir samazināta līdz tādām līmenim, kāds pastāv, izmantojot noteikumiem atbilstoši izbūvētu publisko celtnu apmeklētājiem domātās stacionārās kāpnes, tad darbs nebūtu uzskatāms par darbu augstumā.

### Kas ir darbs augstumā saskaņā ar normatīvajiem aktiem?

Saskaņā ar MK noteikumiem Nr.526 “Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprīkojumu un strādājot augstumā” darbu augstumā saprot darbu, kas tiek veikts 1,5 m un augstāk par līmeni, uz kuru nelaiemes gadījuma rezultātā varētu nokrist nodarbinātais. Līdzīgs augstums minēts arī sekojošos normatīvajos aktos:

- MK noteikumi Nr.206 “Noteikumi par darbiem, kuros aizliegts nodarbināt pusaudžus, un izņēmumi, kad nodarbināšana šajos darbos ir atļauta saistībā ar pusaudža profesionālo apmācību” (pieņemti 28.05.2002.) - 1.pielikumā teikts, ka aizliegts nodarbināt pusaudžus, ja ir iespējama darba izpildītāja krišana no vairāk nekā pusotra metra augstuma;
- MK noteikumi Nr.92 “Darba aizsardzības prasības, veicot būvdarbus” (pieņemti 25.02.2003.).

Savukārt, MK noteikumos Nr.527 “Kārtība kādā veicama obligātā veselības pārbaude” (pieņemti 08.06.2004.) skaidrots, ka darbs uzskatāms par veicamu augstumā, ja tiek izpildīts 1,5 m attālumā no grunts, pārseguma vai darba sastatnes virsmas, virs kuras tiek veikti darbi konstrukciju, iekārtu, mašīnu un mehānismu uzstādīšanai, montāžai, ekspluatācijai un remontam. Savukārt, par augstkāpēju darbu uzskata darbu, kas tiek veikts 5 m augstumā no grunts, pārseguma, virs kura tiek veikti montāžas vai remontdarbi, kuru izpildīšanai galvenais darbinieka aizsarglīdzeklis pret krišanu no augstuma visos darba un pārvietošanās brīžos ir aizsargjosta.

### Vai ir vēl citi gadījumi, kad darbs uzskatāms par darbu augstumā?

No darba drošības viedokļa darbu augstumā būtu nepieciešams definēt plašāk, jo bīstams varētu būt arī darbs virs šķidrums virsmas vai virs birstošu vielu virsmas, kaut arī formāli attālums no atbalsta laukuma līdz šādai virsmai būtu mazāks par 1,5 metriem. Iekrītot šķidrumā vai birstošā vielā arī no neliela augstuma pastāv noslīkšanas (nosmakšanas) un citas briesmas, kas saistītas ar šķidruma vai birstošās vielas īpašībām (piemēram, darbs pie nenorobežota liela āliņģa). Tāpēc rekomendējams praktiski, veicot darbus virs jebkura šķidruma vai pulverveida (birstošas) vielas, neatkarīgi no augstuma, paredzēt aizsardzības pasākumus, kas līdzīgi aizsardzības pasākumiem pret krišanu no augstuma, ja vien pastāv iespēja šķidrumā vai pulverī aiziet bojā/gūt kaitējumu veselībai.

### Kādi ir riski ir saistīti ar darbu augstumā?

Galvenais darba vides risks, strādājot augstumā, ir iespēja nokrist, gūstot dažāda smaguma traumas (tiek sakropļots ķermenis, traumēta apziņa, un, ja arī nelaimes gadījuma iznākums nav letāls, tad bieži nepieciešami ilglaicīgi un daudz līdzekļus prasoši ārstniecības un rehabilitācijas pasākumi).

Kā otrs būtiskākais risks minama priekšmetu (piemēram, darba aprīkojuma, materiālu u.c.) uzkrišana vai priekšmetu krišana, pagrūžot darbinieku un izraisot viņa tālāku nokrišanu.

Darba vides risku vērtēšanā darbam uz sastatnēm var izmantot kontroljautājumu sarakstu „[Darbiem uz sastatnēm](#)”.

### Kādi vēl riski iespējami, strādājot augstumā?

Strādājot augstumā, iespējami arī citi darba vides riska faktori, piemēram:

- fiziskas pārslodzes - darbs piespiedu pozā, lokāls muskuļu sasprindzinājums u.c.;
- nepiemērots mikroklimats, darbs nelabvēlīgos laika apstākļos;
- nepiemērota darba virsma – nesakārtota, negluda, nepietiekami izturīga darba virsma, nepiemērotas pārejas no vienas darba vietas uz otru u.c.;
- elektriskās strāvas iedarbība;
- psihosociālie riska faktori – nogurums dienas beigās, saspringti darba termiņi, pārāk garas darba stundas, nepietiekama nodarbinātā apmācība u.c.;
- ķīmiskie faktori, piemēram, impregnēšanas vielas, ar ko piesūcināti koka balsti, krāsas šķīdinātāji būvniecībā, bitumens, strādājot uz jumtiem u.c.

To, kādi vēl darba vides riska faktori iespējami konkrētajā darba vietā, iespējams noteikt, veicot darba vides riska novērtēšanu atbilstoši MK noteikumu nr.660 “Darba

vides iekšējās uzraudzības veikšanas kārtība” (pieņemti 02.10.2007., spēkā no 06.10.2007.) prasībām. Atbilstoši Darba aizsardzības likuma 6.pantam un minēto noteikumu 23.punktam, darba devējam ir tiesības piemērot darba vides riska novērtēšanai tādas metodes un standartus, kas atbilst uzņēmuma tehniskajiem un ekonomiskajiem resursiem, kā arī darba apstākļiem, ja šī metodika nav mazāk pilnīga par MK noteikumu nr. 660 “Darba vides iekšējās uzraudzības veikšanas kārtība” izvirzītajām prasībām.

### Kas ietekmē risku ciest nelaimes gadījumā, strādājot augstumā?

Eksistē trīs veida kritienu cēloņi:

- organizatoriskie cēloņi – nepareiza darbu plānošana, piemēram, tehnoloģisko procesu pārkāpšana, darba aprīkojuma ekspluatācijas instrukciju neievērošana darba organizācijā, kolektīvo aizsardzības līdzekļu nelietošana vai to ekspluatācijas instrukciju neievērošana darba organizācijā, nepietiekami apmācītu darbinieku norīkošana darbu veikšanai augstumā, nepietiekama kontrole pār darba drošības prasību ievērošanu, maiņu darbs, darbs nedēļas nogalēs, pārāk garas darba stundas ar īpašu risku maiņu beigās u.c.
- tehniskie cēloņi – nepareizs vai neprecīzs darba vides riska novērtējums un no tā izrietoša nepareiza vai nepiemērota aizsardzības pasākumu izvēle, nekvalitatīvi kolektīvie vai individuālie aizsardzības līdzekļi, tehniski nepareiza konstrukciju montāža, nepareiza individuālo aizsardzības līdzekļu lietošana u.c.
- personiskie jeb individuālie cēloņi - galvenokārt nosaka darba drošības prasību pārkāpšanu (piemēram, individuālo aizsardzības līdzekļu nelietošana, atrašanās darba vietā alkohola vai kādu citu vielu reibumā, cilvēku pacelšana ar cilvēku celšanai nepiemērotiem pacelšanas mehānismiem, atrašanās bīstamajā zonā (piemēram, zem paceltas kravas) u.c.).

### Vai būtiskas ir paša nodarbinātā īpašības?

Nenoliedzami, strādājot augstumā no drošības viedokļa priekšplānā izvirzās katra cilvēka personīgās īpašības – augums, masa, nogurums, reakcijas laiks, redzes un dzirdes kvalitāte u.c. Nodarbinātā augums būtiski ietekmē uzstādāmo sastatņu augstumu, bet masa – pietiekami izturīgu individuālo aizsardzības līdzekļu izvēli. Savukārt, reakcijas laiku, redzes un dzirdes kvalitāti ietekmē gan nodarbinātā vecums, gan dažādas saslimšanas. Cilvēka kopējās fiziskās spējas sasniedz savu maksimumu 25-32 gadu vecumā, tad, ar tendenci nedaudz pazemināties, paliek samērā stabils līdz 40 – 50 gadu vecumam un sāk strauji pasliktināties pēc 55-60 gadu vecuma

sasniegšanas. Līdz ar to šeit par parādās kritiskie vecumi – jeb vecumi, kuros nodarbinātie biežāk cieš nelaimes gadījumos, strādājot augstumā – t.i. jaunie darbinieki, kuriem būtiski trūkst pieredze un ļoti bieži arī darba devēju nodrošinātā apmācība darbam augstumā nav pietiekami, kā arī cilvēki pēc 50 gadu vecuma. Šie objektīvie darba drošības faktori darba devējiem būtu jāņem vērā, veicot darba vides riska novērtējumu.

### **Kurās nozarēs tiek veikts darbs augstumā?**

Praktiski ar darbu augstumā var sastapties jebkurā jomā, tāpēc vienmēr izšķirošs ir vispusīgs darba vides riska novērtējums.

Kā svarīgākā nozare minama būvniecība. Tās gaitā pastāv iespēja krist no augstuma jau nulles cikla fāzē izraktajās būvbedrēs un tranšejās, gan no sastatnēm, pastatnēm, darba klājiem, mobiliem torņiem, darba platformām, pagaidu trepēm, no jumtiem, kur tiek veikti dažāda veida darbi, caur nenorobežotiem un nepārklātiem atvērumiem uz jumtiem vai stāvu pārklājumos utt. Būvniecībā nodarbinātos ieteicams iepazīstināt ar materiālu „Atgāadne būvdarbu veicējiem”.

Bez tam darbs augstumā bieži vien ir jāveic, veicot jau uzbūvētu ēku apkopi, piemēram, fasādes un logu tīrīšanu, tādēļ ir noteiktas prasības, ka gan logiem, gan un virsgaismas logiem ir jābūt projektētiem kopā ar aprīkojumu to tīrīšanai vai jābūt apgādātiem ar aprīkojumu, kas ļauj tos apkopt, nepakļaujot bīstamam riskam nodarbinātos, kas veic darbu vai atrodas logu tuvumā.

Līdzīgi ir noteikts, ka ir jābūt veiktiem pasākumiem, kas novērš nepieciešamību veikt darbus uz jumta un nokļūt uz tā, ja jumta materiāli nav pietiekami izturīgi vai kā citādi var apdraudēt nodarbināto drošību, ja vien netiek izmantots papildu aprīkojums, kas ļauj veikt darbu uz jumta droši. Lai izvērtētu darba vides riskus jumtu likšanas darbiem, kā palīgmateriālu ieteicams izmantot kontroljautājumu sarakstu „Jumtu likšanas darbiem”. Veco ēku demontāža arī ir viens no celtniecības paveidiem, kur bieži vien jāveic darbs augstumā, bet kur reizumis izmanto mazkvalificētu, slikti apmācītu pagaidu darbaspēku, kas rada paaugstinātu risku ciest nelaimes gadījumā. Risku novērtēšanā demontāžas darbiem kā palīgmateriālu ieteicams izmantot kontroljautājumu sarakstu „Demontāžas darbiem”.

Kā īpašs darba augstumā paveids varētu būt ražas ievākšana no liela izmēra kokiem, kā arī šo koku vainagu veidošana.

Arī enerģētikā un transporta nozarē nereti veicams darbs augstumā. Elektropārvades un sakaru līniju balsti ir viens no pagaidu darba vietu piemēriem, bet kā īpašs darba paveids varētu tikt minēts kāpšana koka balstā.

Zvejnīcībā un jūrnīcībā darba apstākļi reizēm atbilst darba augstumā nosacījumiem.

### **Kā nodrošināt drošu darbu veikšanu augstumā?**

Balstoties uz darba vides risku novērtēšanas rezultātiem, darba devējam nepieciešams noteikt pasākumus, lai:

- nepieļautu nodarbinātā krišanu,
- ja krišana tomēr notiek, to apturētu jau pašā kritiena sākumā, kad krišanas ātrums vēl ir neliels.

Kā svarīgāko pasākumu, nepieciešams atzīmēt labi pārdomātu droša darba programma aizsardzībai pret kritieniem no augstuma, jo tikai rūpīgi noskaidrojot un izpētot situāciju, iespējams noteikt krišanas risku. Tāpēc izstrādājot darba programmu, risku vispirms iespējams samazināt ar tehniskajiem un organizatoriskajiem pasākumiem nevis individuālajiem aizsardzības līdzekļiem, kuru lietošana un pareiza ir būtiski atkarīga no paša nodarbinātā.

Normatīvajos aktos ir noteikts, ka ja nodarbinātais ir par 1,5 m lielākā augstumā, tad pastāv kritiena iespēja. Ir 2 pamatiespējas:

- novērst bīstamību, t.i., pašu darbu augstumā,
- vai arī nodrošināt pietiekamu aizsardzību pret kritieniem no augstuma;
  - o lietojot kolektīvos aizsardzības līdzekļus;
  - o lietojot individuālo aizsardzības līdzekļus, ja kolektīvo aizsardzības līdzekļu izmantošana nav iespējama vai, ņemot vērā darba raksturu, nav racionāla;
  - o un apmācot nodarbinātos, kas veic darbus augstumā.

### **Kāda apmācība jāsaņem nodarbinātajiem?**

Bez darba aizsardzības instruktāžām un apmācības pirmās palīdzības sniegšanā, visiem nodarbinātajiem, kas veic darbus augstumā, pirms viņi uzsāk šo darbu ir jāsaņem apmācība:

- kā novērtēt kritiena risku konkrētajā darba vietā;
- kā izvēlēties piemērotāko aprīkojumu konkrētai darba situācijai,
- kā pareizi lietot aprīkojumu aizsardzībai pret kritieniem no augstumā;
- kā veikt ikdienas pārbaudi par aprīkojuma atbilstību pirms tā izmantošanas darbā.

## Darba aizsardzības informatīvi – skaidrojošs materiāls „Darba drošība, strādājot augstumā”

- kā izvēlēties drošus enkurpunktus, ko izmantot individuālo aizsardzības līdzekļu aizsardzībai pret kritieniem piestiprināšanai;
- kā rīkoties katras konkrētās bīstamības gadījumā, piemēram, evakuāciju/glābšanu, ja nodarbinātais pats kādu iemeslu dēļ vairs nevarētu saviem spēkiem droši nokļūt zemē.

Ļoti būtiski ir atcerēties, ka apmācībai jābūt pietiekamai, lai nodarbinātie, izmantojot iegūtās iemaņas un zināšanas, izsniegto aprīkojumu spētu patstāvīgi veikt pasākumus, lai novērstu kritiena risku. Savukārt papildus tam darba devējiem ir jānodrošina, lai, ņemot vērā attiecīgo darba vietu specifiku, darba vietas, kur veicams darbs augstumā, būtu pieejamas tikai tiem nodarbinātajiem, kas apmācīti, piemēram, ierobežot pieeju kāpnēm, ierīkojot pieejas norobežojumu ar slēdzeni un reģistrējot atslēgu izsniegšanu.

### Kādi kolektīvie aizsardzības līdzekļi iespējami?

Starp svarīgākajiem kolektīvajiem aizsardzības līdzekļiem minami nožogojumi, sastatnes, barjeras, atveru pārsegi, aizsargsieti, kuriem ir jābūt pietiekami lieliem un izturīgiem, bet tajā pašā laikā viegli demontējami, kad tiek pabeigts attiecīgais darba etaps. Turklāt bieži šie kolektīvie aizsardzības līdzekļi ir lietojami īsu laiku, kas izraisa situācijas, kad par “kolektīvo aizsardzības līdzekli” liek izmantotas lentas un virves, kas nav pieļaujams.

Pie kolektīvajiem aizsardzības līdzekļiem minama ar darba aprīkojuma piestiprināšana virvēs, veicot darbus uz jumtiem, kas nodrošina, lai šie instrumenti nekristu un neradītu risku nodarbinātajiem, kas veic darbus uz zemākas virsmas vai pie ēkas pamatnes.

### Vai pastāv specifiskas prasības sastatnēm?

Specifiskas prasības sastatnēm nosaka MK noteikumi Nr.92 „Darba aizsardzības prasības, veicot būvdarbus”:

1. krišanu no augstuma novērš ar piemērotu aprīkojumu, izmantojot izturīgas pārvietojamās platformas ar pietiekami augstu galu un sānu aizsargnožogojumu, kas sastāv no galvenās margas un starpmargas, vai citu līdzvērtīgu aprīkojumu;
2. darbu augstumā drīkst veikt tikai ar piemērotām iekārtām vai izmantojot kolektīvās aizsardzības līdzekļus (piemēram, sastatnes, platformas, drošības tīklus). Ja atbilstoša aprīkojuma lietošana nav iespējama darba rakstura dēļ, nodarbinātajiem nodrošina drošu piekļūšanu darba vietai un apgādā ar individuālajiem aizsardzības līdzekļiem (drošības virvēm, jostām vai citām nostiprinošām drošības ierīcēm).

Jautājums ir, ko var uzskatīt par pietiekami augstu galu un sānu nožogojumu – “pietiekami augsts”, galvenokārt, ir atkarīgs no nodarbināto auguma. Tāpēc, ņemot vērā “vidējo” Latvijas nodarbināto, kuru augums ir tuvu 180 cm, margu augšai vajadzētu būt vismaz 100 cm augstumā, bet, ja jāstrādā nodarbinātajiem, kuru augums ir stipri virs vidējā, tad rekomendējams, lai augšējās margas augstums būtu lielāks par pusi no garākā nodarbinātā auguma garuma.

Papildus tam arī MK noteikumos Nr.526 “Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprīkojumu un strādājot augstumā” tiek formulētas papildus prasības sastatnēm, piemēram, nosakot gadījumus, kad un kā jāveic sastatņu pārbaude (galvenokārt, ievērojot sastatņu ražotāja noteikto). Līdz ar to būtiski atcerēties, ja tiek izmantotas nomātas sastatnes, tad jāpieprasa arī sastatņu ražotāja instrukcijas kopija, lai būtu iespējams veikt pārbaudes atbilstoši ražotāja noteiktajam.

Bez tam ir vērts tikai pieminēt, ka MK noteikumi Nr.526 “Darba aizsardzības prasības, lietojot darba aprīkojumu un strādājot augstumā” nosaka, ka stiprības un stabilitātes aprēķini sastatnēm nav nepieciešami, ja tās tiek montētas saskaņā ar sekojošu standartu prasībām:

- LVS EN 12810-1:2004 “Fasāžu sastatnes no rūpnieciski ražotiem komponentiem — 1.daļa: Izstrādājumu specifikācija”,
- LVS EN 12810-2:2004 “Fasāžu sastatnes no rūpnieciski ražotiem komponentiem — 2.daļa: Īpašas metodes konstrukciju projektēšanai”,
- LVS EN 12811-1:2004 “Pagaidu darba iekārtas — 1.daļa: Sastatnes — konstrukcijas prasības un vispārīgais dizains” un LVS EN 12811-3:2003 “Pagaidu darba iekārtas — 3.daļa: Slodzes pārbaude” prasībām.

### Kādas ir prasības, strādājot uz jumtiem?

MK noteikumos Nr.92 “Darba aizsardzības prasības, veicot būvdarbus” īsi raksturotas galvenās prasības, strādājot uz jumtiem – ja jumta augstums vai slīpums pārsniedz normatīvajos aktos noteiktās normas, tad jāpielieto kolektīvie aizsardzības līdzekļi, kā arī pieprasīts veikt drošības pasākumus, lai nodarbinātie nevarētu izkrist cauri trauklām, neizturīgām virsmām, vai arī uzkāpt uz tām. Taču daudz izsmeļošāk prasības darbam uz jumtiem, kā arī prasības sastatnēm sniegtas Valsts Darba inspekcijas 2001.gadā izdotajā bukletā „Darba drošība un veselības aizsardzība būvniecībā. Aizsardzība pret krišanu no augstuma”. ES Darba drošības un veselības aģentūras faktu lapā Nr.49 „Drošs darbs uz jumtiem”, kas ir pieejama arī latviešu valodā, arī aprakstītas vispārējās prasības darba drošībai, strādājot uz jumtiem. Tāpēc šim jautājumam plašāka uzmanība šajā materiālā netiks pievērsta.

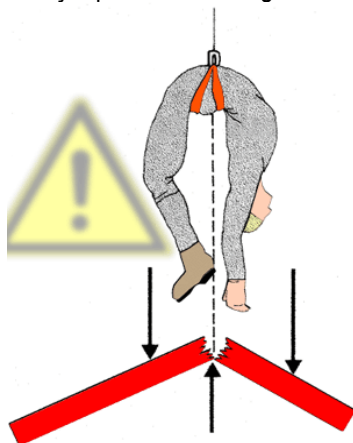
### Kādi individuālie aizsardzības līdzekļi nodrošina aizsardzību pret kritieniem no augstuma?

Strādājot augstumā, jautājums par individuālajiem aizsardzības līdzekļiem ir ļoti būtisks. Individuālo aizsardzības līdzekļu izmantošana ir izņēmuma pasākums, ja no riska nav iespējams izvairīties vai to nav iespējams pietiekami mazināt, lietojot kolektīvas aizsardzības līdzekļus vai arī ieviešot darba organizācijas pasākumus, metodes vai kārtību.

Svarīgi ir izprast individuālo aizsardzības līdzekļu lietošanas ierobežojumus, lai katrā konkrētajā gadījumā tiktu izmantoti visatbilstošākie individuālie aizsardzības līdzekļi. Atkarībā no uzdevuma un izmantošanas apstākļiem individuālos aizsardzības līdzekļus aizsardzībai pret kritieniem var iedalīt divās lielās grupās:

- kritiena apturēšanas sistēmas;
- kritiena novēršanas sistēmas.

Kā būtiskākā problēma individuālo aizsardzības līdzekļu lietošanā minama situācija, kad saskaņā ar riska novērtējumu būtu lietojami individuālie aizsardzības līdzekļi kritiena apturēšanai, bet tiek lietoti aizsardzības līdzekļi kritienu novēršanai. Pie kādiem rezultātiem var novest, ja kritiena apturēšanai lieto drošības jostu, uzskatāmi var redzēt attēlā (cilvēka ķermeņa “pārlūšana” līdzīgi veidam, kā pārlūzt koks).



Visur, kur vien ir iespējams kritiens, kā neatņemama kritiena apturēšanas sistēmas sastāvdaļa ir visa ķermeņa ekipējums, kurš atbilst standartam LVS EN 361:2003 “Individuālās aizsardzības iekārtas kritienu novēršanai no augstuma - Pilns ķermeņa

ekipējums”. Tam ir jābūt attiecīgi marķētam ar CE, norādītu standartu EN 361 un izlaišanas gadu. Marķējumā pie CE jābūt arī tās notificētās institūcijas numuram, kas ir veikusi visa ķermeņa ekipējuma tipa pārbaudi un veic uzraudzību pār ražotāju. Uzreiz jāatzīmē, ka marķējums ar CE un norāde uz izmantoto standartu EN 361 vēl negarantē, ka konkrētajam darbiniekam to izmantot būs droši.

Ļoti līdzīgas visa ķermeņa ekipējums pēc EN 361 var būt arī darba pozicionēšanas sistēmas atbilstoši LVS EN 358:2002 “Personiskās aizsardzības līdzekļi kritiena novēršanai no augstuma un līdzekļi darba pozīcijām - Drošības jostas un to elementi”. To lietošana ir pieļaujama tikai, ja pēc riska izvērtējuma nav jāaptur jau sācies kritiens.

### Kā pareizi izvēlēties individuālos aizsardzības līdzekļus pret krišanu no augstuma?

Lai pareizi izvēlētos individuālos aizsardzības līdzekļus, ja konstatēts, ka ar tehniskajiem un organizatoriskajiem pasākumiem nav sasniedzama pietiekama drošība, vai arī pietiekama drošības līmeņa sasniegšanai jāiegulda pārāk daudz resursu ieteicams rīkoties sekojoši:

- analizēt riskus, kurus nevar novērst ar citām metodēm,
- definēt individuālo aizsardzības līdzekļu parametrus, balstoties uz riska novērtējumu,
- izvēlēties ar CE marķētus individuālos aizsardzības līdzekļus, kas piemērots darba vietas (savietojamība ar citu aprīkojumu!) un darbinieka auguma īpatnībām,
- pārskatīt novērtējumu, ja notikušās jebkādas izmaiņas,
- dokumentēt veikto novērtējumu un individuālo aizsardzības līdzekļu izvēli uz tā bāzes.

Taču paliek atklāts jautājums, vai tas ir pietiekami? Noteikumi pieprasa, lai tiktu veikta arī:

- darbinieku informēšana un apmācība, konsultēšanās ar tiem;
- pārliecināšanās, ka individuālie aizsardzības līdzekļi:
  - nodrošina vajadzīgo aizsardzības līmeni;
  - pēc pieregulēšanas der valkātājam;
  - ir saderīgs ar citiem vienlaicīgi lietotajiem individuālajiem aizsardzības līdzekļiem;
  - veikta apkope/uzglabāšana nodrošina tā atbilstošu darba kārtību.

Šeit rodas jautājums, ko darīt, ja darbinieks sver 120 kg? Ir zināms, ka harmonizētajiem Eiropas standartiem atbilstošo individuālo aizsardzības līdzekļu tipa pārbaudēs tiek izmantots 100 kg smags manekens, tātad marķējums ar CE un atbilstība korektajam standartam arī vēl negarantē darbinieka drošību. Šajā gadījumā var ieteikt vai nu pašam darba devējam, vai arī individuālo aizsardzības līdzekļu tirgotājam sazināties ar individuālo aizsardzības līdzekļu ražotāju. ASV un Kanādā tiek pieprasīta atbilstība standartiem, kas tipa pārbaudi pieprasa veikt ar 136 kg smagu manekenu. Ja ražotājs ir nopietns un domā par noieta tirgus paplašināšanu, iespējams, ka viņš jau ir veicis arī paralēlu pārbaudi pēc ANSI standarta. Ja tā tomēr nav, tad darba devējam ir jāsameklē tirgū cits piegādātājs, kas pārdod individuālos aizsardzības līdzekļus, kuri būtu pārbaudīti pēc abiem standartiem. Taču nekādi nav pieļaujams, ja darba devējs diskriminē darbinieku, kura svars pārsniedz harmonizētajos standartos izmantotos 100 kg. Tas būtu pretrunā ar Darba aizsardzības likuma būtību.

#### **Kurās situācijās varētu būtu nepieciešams izmantot individuālos aizsardzības līdzekļus pret krišanu?**

MK noteikumos Nr.372 “Darba aizsardzības prasības, lietojot individuālos aizsardzības līdzekļus” uzskaitīta daļa no iespējamām situācijām, kurās varētu būtu nepieciešams izmantot individuālos aizsardzības līdzekļus pret krišanu:

- darbs uz sastatnēm un jumtiem;
- dažādi montāžas, remonta un apkopes darbi augstumā;
- darbs mastos un torņos;
- darbs augstos kravas celtņos;
- darbs noliktavās augstās iekraušanas ierīcēs;
- darbs urbšanas torņu augšējos stāvos;
- darbs šahtās, akās, kolektoros un tvertnēs;
- darbs, kas saistīts ar kāpšanu stabā (kokā).

#### **Vai nepieciešams lietot citus individuālos aizsardzības līdzekļus?**

Protams, ka jālieto visi tie aizsardzības līdzekļi, kas nepieciešami atbilstoši konkrētajam darbam veidam/vietai veiktajam riska novērtējumam. Tā piemēram, strādājot augstumā, gandrīz vienmēr ir nepieciešamas aizsargķiveres un aizsargapavi ar purngala aizsardzību. Taču jāievēro, ka ne visi aizsarglīdzekļi ir vienlīdz piemēroti dažādiem apstākļiem. Parastās aizsargķiveres ar palielu priekšējo naziņu var nebūt piemērotas darbam šahtās, vēja ģeneratoru iekšējās kāpnēs utt. Šajā gadījumā jāiegādājas aizsargķiveres bez naziņa, vai arī tādas, kas ir sertificētas valkāšanai gan ar naziņu uz priekšu, gan atpakaļ.

#### **Kādas obligātās veselības pārbaudes veicamas?**

Saskaņā ar MK noteikumu Nr.527 “Kārtība kādā veicama obligātā veselības pārbaude” 2.pielikuma prasībām tiem darbiniekiem, kas veic darbus augstumā katru otro gadu ir jāiziet obligātā veselības. Ja darbs augstumā veicams augstumā, kas lielāks vai vienāds par 5 m, tad obligātā pārbaude izejama katru gadu.

Obligātās veselības pārbaudes nodarbinātajiem veic vismaz šādi ārsti: arodslimību ārsts, neirologs, oftalmologs, otorinolaringologs. Veicot veselības pārbaudes pirms darba līguma noslēgšanas jāveic arī ķirurga, psihiatra un narkologa pārbaudes, bet periodisko pārbauzu laikā šo speciālistu viedoklis un izmeklējumi ir nepieciešami tikai tad, ja ir attiecīgas indikācijas. Jāveic arī sekojoši izmeklējumi – vestibulārā aparāta pārbaude, redzes asuma pārbaude un, ja ir atbilstošas indikācijas – tad arī elektrokardiogramma.

#### **Kas nevar veikt darbu augstumā?**

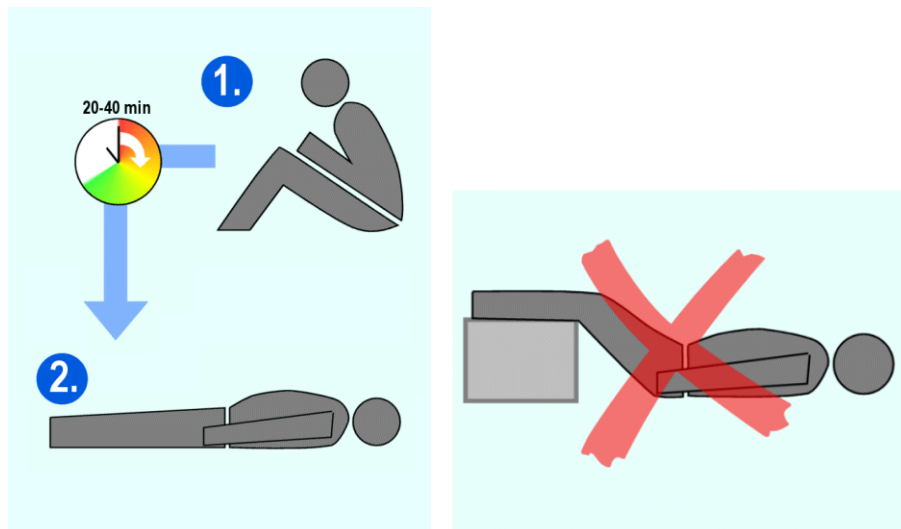
MK noteikumi Nr.206 “Noteikumi par darbiem, kuros aizliegts nodarbināt pusaudžus, un izņēmumi, kad nodarbināšana šajos darbos ir atļauta saistībā ar pusaudža profesionālo apmācību” nosaka, ka pusaudžiem ir aizliegts darbs, kuru veicot ir iespējama darba izpildītāja krišana no vairāk nekā pusotra metra augstuma.

Papildus tam arī dažādi veselības traucējumi var būt par pamatu noliegumam strādāt augstumā. Šie veselības traucējumi ir uzskaitīti MK noteikumu Nr.527 “Kārtība kādā veicama obligātā veselības pārbaude” 2.pielikumā.

#### **Kas vēl jāzina, strādājot augstumā?**

Darba gaitā, strādājot augstumā, nopietnu un tiešu briesmu gadījumā var būt nepieciešama cietušā evakuācija no augstuma. Tāpēc darba devējam jāparedz, kā un ar kādiem līdzekļiem cietušais varētu tikt droši evakuēts no augstuma, turklāt, ņemot vērā augsto nelaiemes gadījumu risku, darba devējam pietiekamā skaitā jānorīko nodarbinātie, kas apmācīti pirmās palīdzības sniegšanā, evakuācijas pasākumu veikšanā un ka tiem jābūt nepieciešamajam aprīkojumam.

Nodarbinātajiem, kas veic darbus augstumā un ir apgādāti ar kritiena apturēšanas sistēmām, ir jāzina, kā rīkoties, ja notikusi kritiena apturēšana un to pārcietušais nodarbinātais ir savlaicīgi (15-20 minūšu laikā) nogādāts uz drošas pamatnes. Nodarbinātais ir jānovieto sēdpozā ar 90 grādu leņķī saliektiem ceļgaliem. Šādā stāvoklī kritienu pārcietušajam būtu jāpaliek apmēram 20 minūtes. Pēc šī laika paiešanas ir pieļaujams noguldīt nodarbināto. Taču jāielāgo, ka nekādā gadījumā nav pieļaujams, ja uzreiz pēc evakuācijas nodarbināto noguldītu pozā, kur kājas ir paceltas augstāk par ķermeni.



### Kādas ir darba devēja tiesības?

Saskaņā ar Darba aizsardzības likumu darba devējam ir tiesības piemērot disciplinārsodus par darba aizsardzības prasību neizpildi, noteikt papildu apmācību darba aizsardzības jautājumos nodarbinātajam, kurš nav ievērojis normatīvo aktu vai instrukciju prasības, ja šāds pārkāpums nav radījis risku citu drošībai un veselībai. Savukārt Darba likums nosaka, ka, ja darbinieks rupji pārkāpis darba aizsardzības noteikumus un apdraudējis citu personu, vai arī, ja darbinieks nespēj veikt nolīgto darbu veselības stāvokļa dēļ, un to apliecina ārsta izziņa, tad darba devējam ir tiesības rakstveidā uzteikt darba līgumu.

### Kādi ir nodarbināto pienākumi?

Arī nodarbināto vispārīgie pienākumi ir formulēti Darba aizsardzības likumā (minētas svarīgākās, kas būtiski var ietekmēt riska pakāpi, strādājot augstumā):

- 1) rūpēties par savu drošību un veselību un to personu drošību un veselību, kuras ietekmē vai var ietekmēt nodarbinātā darbs;
- 2) lietot darba aprīkojumu, transportu un citus ražošanas līdzekļus, kolektīvos un individuālos aizsardzības līdzekļus saskaņā ar noteikto dokumentāciju piemēram, ražotāja instrukcijām u.c.;
- 4) ievērot drošības zīmes, kā arī lietot drošības ierīces, ar ko apgādāts darba aprīkojums un darba vieta, saskaņā ar noteikto dokumentāciju (piemēram, ražotāja

instrukcijām) un atturēties no attiecīgo drošības ierīču patvaļīgas iedarbināšanas, mainīšanas vai pārvietošanas;

5) nekavējoties ziņot darba devējam, tiešajam darba vadītājam vai darba aizsardzības speciālistam par nelaimes gadījumu darbā, kā arī par jebkuriem darba vides faktoriem, kuri rada vai var radīt risku personu drošībai un veselībai, arī par trūkumiem uzņēmuma darba aizsardzības sistēmā;

6) piedalīties darba devēja rīkotajās instruktāžās un apmācībās darba aizsardzības jomā;

7) apmeklēt obligātās veselības pārbaudes saskaņā ar darba devēja rīkojumu.

### Kādas ir nodarbināto tiesības?

Arī nodarbināto tiesības ir formulētas Darba aizsardzības likumā. Kā svarīgākās no nodarbināto tiesībām nepieciešams atzīmēt nodarbinātā tiesības atteikties no darba veikšanas, ja:

1) darba veikšana rada vai var radīt risku nodarbinātā vai citu personu drošībai un veselībai un šāds risks nav novēršams citādā veidā;

2) lietojamais darba aprīkojums vai darba vieta nav apgādāta ar nepieciešamajām drošības ierīcēm vai nodarbinātā rīcībā nav nodoti nepieciešamie individuālie aizsardzības līdzekļi;

3) darba veikšana saistīta ar tāda darba aprīkojuma lietošanu, kas neatbilst nodarbinātā profesionālajai sagatavotībai vai darba devēja sniegtajai instrukcijai darba aizsardzības jomā u.c.

Nodarbinātie un viņu pārstāvji var ievēlēt vienu vai vairākas uzticības personas, kas piedalās darba vides riska novērtēšanā, t.sk., izmantotā aprīkojuma novērtēšanā, veicamo pasākumu plānošanā un efektivitātes pārbaudē, izsaka priekšlikumus, kuru īstenošana novērstu vai mazinātu risku nodarbināto drošībai un veselībai.

### Kas kontrolē darba aizsardzības prasību izpildi uzņēmumā?

Darba aizsardzības prasību izpildi uzņēmumos kontrolē Valsts Darba inspekcija.

### Vai nodarbinātajam ir sociālās garantijas arodslimību gadījumā un situācijās, kad darbā noticis nelaimes gadījums?

Visos legāli noformēta darba gadījumos, nodarbinātajam sociālo aizsardzību garantē LR normatīvie akti. Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra piešķir nodarbinātajam, kas cietis nelaimes gadījumā darbā vai saslimis ar arodslimību, sociālās apdrošināšanas ārstniecības, rehabilitācijas un ar to saistīto papildu izdevumu atlīdzību un kompensāciju par darb spēju zaudējumu.

### Kādas ir sociālās garantijas pēc konstatētās arodslimības vai pēc nelaimes gadījuma darbā?

Apstiprinātas arodslimības gadījumā vai pēc darbā notikuša nelaimes gadījuma, kurš izmeklēts un reģistrēts atbilstoši normatīvo aktu prasībām, nodarbinātais var saņemt:

- pārejošas darba nespējas pabalstu (līdz 52 kalendārajām nedēļām, 80% apmērā no mēneša vidējo apdrošināšanas iemaksu algu);
- atlīdzību par darbaspēju zudumu (atlīdzības apjoms atkarīgs no kaitējuma sekām un mēneša vidējo apdrošināšanas iemaksu algas);
- vienreizēju pabalstu, ar ko var aizstāt atlīdzību par darbaspēju zudumu, ja darbaspēju zaudējums noteikts 10-24% apmērā uz mūžu.

Arodslimniekam vai darbā notikušajā nelaimes gadījumā cietušajam tiek apmaksāti:

- ar ārstēšanu saistītie papildu izdevumi un pakalpojumi;
- rehabilitācijas un pārkvalificēšanās izdevumi;
- tehnisko palīgīdzekļu iegāde un remonts;
- ceļa izdevumi, apmeklējot ārstniecības iestādi vai medicīniskās rehabilitācijas iestādi, kā arī samaksa par pavadona pakalpojumiem;
- apdrošinātās personas aprūpe, ja tā nevar sevi apkopt un tai ir nepieciešama pastāvīga citas personas palīdzība.

Ja arodslimības vai darbā notikuša nelaimes gadījuma dēļ ir iestājusies darbinieka nāve, tad ģimenei tiek izmaksāta:

- atlīdzība par apgādnieka zaudējumu darbnespējīgiem ģimenes locekļiem,
- apbedīšanas pabalsts.

Plašāku informāciju par arodslimnieku un nelaimes gadījumos cietušo tiesībām skatīt materiālā [„Arodslimnieku un nelaimes gadījumos darbā cietušo tiesības un iespējas saņemt atlīdzību no valsts”](#).

### Kur var iepazīties ar MK noteikumiem un meklēt papildus informāciju?

Samērā plaši kritieni no augstuma ir aprakstīti grāmatā “Darba drošība”, kas izdota Latvijas – Spānijas divpusējā sadarbības projekta ietvaros “Atbalsts turpmākai likumdošanas saskaņošanai un institūciju stiprināšanai darba drošības un veselības jomā”.

Viena no pilnīgākajām interneta mājas lapām par darba aizsardzības jautājumiem ir Eiropas Darba Drošības un veselības aizsardzības aģentūras nacionālā kontaktpunkta Latvijā mājas lapa: [www.osha.lv](http://www.osha.lv)

No šīs tīmekļa vietnes var viegli gan uz Eiropas Darba drošības un veselības aizsardzības vietni, kurai saskarne daļēji (pagaidām) arī ir nodrošināta latviski, gan arī uz citu dalībvalstu nacionālo kontaktpunktu vietnēm. Taču jārēķinās, ka informācija pamatā būs attiecīgās dalībvalsts valodā. Arī Eiropas aģentūras dokumenti visbiežāk ir tikai angļu, retāk arī franču un vācu valodās, reizumis vēl kādā citā valodā, piemēram, spāņu. Taču daļa no faktu lapām ir izdotas arī latviešu valodas versijā, piemēram, 49. – Drošs darbs uz jumtiem. Angļu valodu labi pārvaldošajiem noderīgs informācijas avots varētu būt britu veselības un drošības uzraudzības iestādes (HSE) vietne: [www.hse.gov.uk/falls/index.htm](http://www.hse.gov.uk/falls/index.htm).

### Kur un kādā veidā var saņemt informāciju un konsultācijas?

- Valsts darba inspekcijā  
K.Valdemāra ielā 38, Rīgā, LV-1010  
Tālrunis 67021751  
[www.vdi.lv](http://www.vdi.lv)  
vai Valsts darba inspekcijas reģionālajās inspekcijās
- LR Labklājības ministrijas Darba aizsardzības politikas nodaļā  
Skolas ielā 28, Rīgā, LV-1331  
Tālrunis 67021527, 67021526  
[www.lm.gov.lv](http://www.lm.gov.lv)
- Latvijas darba devēju konfederācijā  
Vilandes ielā 12-1, Rīga, LV 1010  
Tālrunis 67225162  
[www.lddk.lv](http://www.lddk.lv)

Informatīvi skaidrojošais materiāls saskaņots ar Valsts darba inspekciju.

### Bukletu sagatavoja

2005.gadā atgādni sagatavoja A/S „IBNA”. 2008.gada oktobrī atbilstoši izmaiņām normatīvo aktu prasībām materiālu aktualizēja:

SIA „Inspecta Prevention”  
Slokas iela 13,  
Rīga, LV-1048  
Tālrunis 67807097  
[www.inspecta.lv](http://www.inspecta.lv)